dr hab. Anna Michałowska-Mycielska

Projekt: Samorząd żydowski na ziemiach polskich. Ewolucja struktur i mechanizmów działania

Streszczenie popularnonaukowe

Celem projektu jest zbadanie przemian, jakie przechodził samorząd żydowski na ziemiach polskich od okresu średniowiecza do 1939 roku. Ten długi okres, przedzielony cezurami rozbiorów (1772-1795) i odzyskania niepodległości (1918), daje możliwość obserwacji zachodzących procesów i czynników powodujących zmiany. Głównym założeniem jest zbadanie żydowskiej samorządności z uwzględnieniem dwóch perspektyw, żydowskiej i nie-żydowskiej - skoncentrowanej na zagadnieniach modernizacji politycznej i społecznej, przede wszystkim związanej z rozwojem nowoczesnego państwa z jego aparatem biurokratycznym.

Postawione zostaną pytania o to, skąd czerpano modele ustrojowe, jak przenosiły się one z miejsca na miejsce i jak były modyfikowane, jakim stopniu były one rodzime, a w jakim stopniu stanowiły adaptację obcych rozwiązań. Badana będzie wewnętrzna złożoność samorządu żydowskiego (władze gminne, rabinat, bractwa i stowarzyszenia, ciała kolegialne), jak jego poszczególne elementy oddziaływały na siebie i jak były trwałe. Interesować nas będą także metody sprawowania władzy: główne linie ustawodawstwa, mechanizmy zabezpieczające przed nadużyciami, system sprawowania kontroli, stosowane kary, a także to, na ile system ten była demokratyczny, a na ile oligarchiczny. Będziemy się też zastanawiać, jak zmieniał się samorząd żydowski w okresie, gdy znaczną część jego kompetencji przejmowały władze miejskie czy państwowe, a także wobec różnych zjawisk społecznych (laicyzacja, rozbicie na różne nurty religijne, asymilacja, antysemityzm) i gospodarczych (urbanizacja, industrializacja).

Proponowane ujęcie jest nowatorskie przede wszystkim ze względu na swój zakres geograficzny i chronologiczny. Projekt zakłada – co również jest nowym ujęciem – osadzenie badań nad samorządem żydowskim w szerszym kontekście przemian ustrojowo-społecznych w Europie oraz przemian wewnętrznych społeczności żydowskiej. W tym kontekście badanie samorządu żydowskiego dotyka znacznie szerszego problemu autonomii grup mniejszościowych w nowoczesnym państwie i społeczeństwie.

Sam temat nigdy nie był studiowany w takim zakresie jak proponowany. Mimo, że zagadnienia dotyczące funkcjonowania samorządu żydowskiego są kluczowo ważne dla historii Żydów, w tym także Żydów polskich, brakuje jednak analiz przekraczających granice chronologiczne, przedstawiających dynamikę i kierunki zmian oraz zależności między żydowską i nie-żydowską samorządnością.

Badania będą się mieściły w obszarze historii społecznej, dziejów instytucji i historii politycznej. Badania będą prowadzone przez pięcioosobowy zespół specjalistów w archiwach i bibliotekach Polski, Izraela, Rosji, Austrii, Niemiec, Litwy, Ukrainy i Stanów Zjednoczonych. Zastosowane zostaną różne metody analizy historyczno-prawnej i społecznej, w tym także metoda porównawcza, zarówno zastosowana wertykalnie (porównanie struktur i funkcjonowania żydowskich instytucji samorządowych w różnych epokach), jak horyzontalnie (porównanie struktur żydowskich i nie-żydowskich).

Efektem projektu będą opublikowane po angielsku cztery artykuły naukowe w wiodących periodykach z dziedziny studiów żydowskich oraz współautorska książka. Wyniki projektu przyczynią się wydatnie do rozwoju badań nad historią polskich Żydów, także w szerszym kontekście diaspory europejskiej, a także badań z obszaru historii społecznej i dziejów kultury administracyjnej Europy Środkowo-wschodniej od średniowiecza do XX wieku.